ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

ശ്രീമദാദ്യശങ്കരാചാർയകൃതിഷു

॥ പവനസുതപഞ്ചരത്നം ॥

with

word-by-word meaning (padārtha),

word separation (padacchēda), prose order (anvaya),

glossed translation (padamālā) and summary (bhāvārtha)

by

Sunder Kidāmbi

Prepared with the gracious blessings of

all my ācāryas, elders and well-wishers

Introduction
(upōdghāta)

The ***Pavanasuta Pañcaratna***, "the five gems on the son of the Wind-god," is a short ***stōtra*** on ***Hanumān***. It is also known as the ***Hanumat Pañcaratna Stōtra***, and it is ascribed to ***Śrī Ādi Śaṅkarācārya***. Its five verses are the five gems. A sixth verse tells of the fruit of reciting them.

The ***stōtra*** is preceded by a well-known verse in praise of ***Māruti***, which devotees often recite on its own and which is not one of the five gems: wherever the praise of ***Śrī Rāma*** is sung, ***Hanumān*** is there, with His palms joined above His head and His eyes full of tears.

In the five gems, the poet comes step by step to the vision of ***Hanumān***. Along the way, the verses recall His deeds: He ended the sorrow of ***Sītā***, revealed the glory of ***Śrī Rāma*** and destroyed the fame of ***Rāvaṇa***.

The opening verse is in the ***rathōddhatā*** metre. The six verses of the ***stōtra*** are in ***gīti***, a form of the ***āryā***.

ശ്രീഃ

ശ്രീമതേ രാമാനുജായ നമഃ

ശ്രീമതേ നിഗമാന്തമഹാദേശികായ നമഃ

॥ പവനസുതപഞ്ചരത്നം ॥

യത്ര യത്ര രഘുനാഥകീർതനം
തത്ര തത്ര കൃതമസ്തകാഞ്ജലിം ।
ബാഷ്പവാരിപരിപൂർണലോചനം
മാരുതിം നമത രാക്ഷസാന്തകം ॥

Word Separation (*padacchēda*)

യത്ര യത്ര രഘു-നാഥ-കീർതനം
തത്ര തത്ര കൃത-മസ്തക-അഞ്ജലിം ।
ബാഷ്പ-വാരി-പരിപൂർണ-ലോചനം
മാരുതിം നമത രാക്ഷസ-അന്തകം ॥

Prose Order (*anvaya*)

യത്ര യത്ര രഘു-നാഥ-കീർതനം (ഭവതി), തത്ര തത്ര കൃത-മസ്തക-അഞ്ജലിം ബാഷ്പ-വാരി-പരിപൂർണ-ലോചനം രാക്ഷസ-അന്തകം മാരുതിം നമത ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
യത്ര യത്ര	wherever
രഘു-നാഥ-കീർതനം	the praise of *Raghunātha* (*Śrī Rāma*)
(ഭവതി)	goes on (implied)
തത്ര തത്ര	there
കൃത-മസ്തക-അഞ്ജലിം	with palms joined above His head

Word	Meaning
ബാഷ്പ-വാരി-പരിപൂർണ-ലോചനം	whose eyes are filled with tears
രാക്ഷസ-അന്തകം	the destroyer of the *rākṣasa*s
മാരുതിം	*Māruti* (*Hanumān*)
നമത	bow (all of you)

Glossed Translation (*padamālā*)

Wherever (യത്ര യത്ര) the praise of ***Raghunātha*** (രഘു-നാഥ-കീർതനം) goes on (ഭവതി), there (തത്ര തത്ര) is ***Māruti***, with His palms joined above His head (കൃത-മസ്തക-അഞ്ജലിം) and His eyes filled with tears (ബാഷ്പ-വാരി-പരിപൂർണ-ലോചനം). Bow (നമത) to that ***Māruti*** (മാരുതിം), the destroyer of the *rākṣasa*s (രാക്ഷസ-അന്തകം).

Summary (*bhāvārtha*)

Wherever the praise of ***Śrī Rāma*** is sung, ***Hanumān*** is there, His palms joined above His head and His eyes full of tears. Bow to ***Māruti***, the destroyer of the *rākṣasa*s.

****

വീതാഖിലവിഷയേച്ഛം
ജാതാനന്ദാശ്രുപുലകമത്യച്ഛം ।
സീതാപതിദൂതാദ്യം
വാതാത്മജമദ്യ ഭാവയേ ഹൃദ്യം ॥ **1** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

വീത-അഖില-വിഷയ-ഇച്ഛം
ജാത-ആനന്ദ-അശ്രു-പുലകം അതി-അച്ഛം ।

സീതാ-പതി-ദൂത-ആദ്യം
വാത-ആത്മജം അദ്യ ഭാവയേ ഹൃദ്യം ॥

Prose Order (*anvaya*)

വീത-അഖില-വിഷയ-ഇച്ഛം ജാത-ആനന്ദ-അശ്രു-പുലകം അതി-അച്ഛം സീതാ-പതി-ദൂത-ആദ്യം ഹൃദ്യം വാത-ആത്മജം അദ്യ ഭാവയേ ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
വീത-അഖില-വിഷയ-ഇച്ഛം	from whom all desire for worldly things has gone
ജാത-ആനന്ദ-അശ്രു-പുലകം	in whom tears of joy and a thrill of delight have arisen
അതി-അച്ഛം	utterly pure
സീതാ-പതി-ദൂത-ആദ്യം	the foremost of the messengers of the Lord of *Sītā*
ഹൃദ്യം	dear to my heart
വാത-ആത്മജം	on the son of the Wind-god (*Hanumān*)
അദ്യ	today
ഭാവയേ	I meditate

Glossed Translation (*padamālā*)

Today (അദ്യ) I meditate (ഭാവയേ) on the son of the Wind-god (വാത-ആത്മജം), who is dear to my heart (ഹൃദ്യം). All desire for worldly things has left Him (വീത-അഖില-വിഷയ-ഇച്ഛം), tears of joy and a thrill of delight have arisen in Him (ജാത-ആനന്ദ-അശ്രു-പുലകം), and He is utterly pure (അതി-അച്ഛം). He is the foremost of the messengers of the Lord of *Sītā* (സീതാ-പതി-ദൂത-ആദ്യം).

Summary (*bhāvārtha*)

Today I meditate on ***Hanumān***, the son of the Wind-god, who is dear to my heart. No desire for anything in the world is left in Him. Lost in His love for ***Śrī Rāma***, He sheds tears of joy, and His hair stands on end with delight. He is utterly pure, and He is the foremost of the messengers of ***Śrī Rāma***, the Lord of ***Sītā***.

****

തരുണാരുണമുഖകമലം
കരുണാരസപൂരപൂരിതാപാംഗം ।
സഞ്ജീവനമാശാസേ
മഞ്ജുലമഹിമാനമഞ്ജനാഭാഗ്യം ॥ **2** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

തരുണ-അരുണ-മുഖ-കമലം
കരുണാ-രസ-പൂര-പൂരിത-അപാംഗം ।
സഞ്ജീവനം ആശാസേ
മഞ്ജുല-മഹിമാനം അഞ്ജനാ-ഭാഗ്യം ॥

Prose Order (*anvaya*)

തരുണ-അരുണ-മുഖ-കമലം കരുണാ-രസ-പൂര-പൂരിത-അപാംഗം മഞ്ജുല-മഹിമാനം അഞ്ജനാ-ഭാഗ്യം സഞ്ജീവനം ആശാസേ ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
തരുണ-അരുണ-മുഖ-കമലം	whose lotus face is red like the rising sun
കരുണാ-രസ-പൂര-പൂരിത-അപാംഗം	the corners of whose eyes brim over with compassion
മഞ്ജുല-മഹിമാനം	whose greatness is captivating

Word	Meaning
അഞ്ജനാ-ഭാഗ്യം	the good fortune of *Añjanā*
സഞ്ജീവനം	in the giver of life (*Hanumān*)
ആശാസേ	I place my hope

Glossed Translation (*padamālā*)

I place my hope (ആശാസേ) in the giver of life (സഞ്ജീവനം), the good fortune of *Añjanā* (അഞ്ജനാ-ഭാഗ്യം). His lotus face is red like the rising sun (തരുണ-അരുണ-മുഖ-കമലം), the corners of His eyes brim over with compassion (കരുണാ-രസ-പൂര-പൂരിത-അപാംഗം), and His greatness is captivating (മഞ്ജുല-മഹിമാനം).

Summary (*bhāvārtha*)

The lotus face of *Hanumān* glows red like the rising sun, and His eyes overflow with compassion. His greatness is captivating, and He is the good fortune of His mother *Añjanā*. In Him, the giver of life, I place all my hope.

****

ശംബരവൈരിശരാതിഗ-
മംബുജദലവിപുലലോചനോദാരം ।
കംബുഗലമനിലദിഷ്ടം
ബിംബജ്വലിതോഷ്ഠമേകമവലംബേ ॥ **3** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

ശംബര-വൈരി-ശര-അതിഗം
അംബുജ-ദല-വിപുല-ലോചന-ഉദാരം ।
കംബു-ഗലം അനില-ദിഷ്ടം
ബിംബ-ജ്വലിത-ഓഷ്ഠം ഏകം അവലംബേ ॥

Prose Order (*anvaya*)

ശംബര-വൈരി-ശര-അതിഗം അംബുജ-ദല-വിപുല-ലോചന-ഉദാരം കംബു-ഗലം ബിംബ-ജ്വലിത-ഓഷ്ഠം അനില-ദിഷ്ടം ഏകം അവലംബേ ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
ശംബര-വൈരി-ശര-അതിഗം	who has risen above the arrows of the enemy of *Śambara* (*Kāma*)
അംബുജ-ദല-വിപുല-ലോചന-ഉദാരം	whose eyes are large like lotus petals and kind
കംബു-ഗലം	whose neck is shaped like a conch
ബിംബ-ജ്വലിത-ഓഷ്ഠം	whose lips glow red like the ***bimba*** fruit
അനില-ദിഷ്ടം	the good fortune of the Wind-god (*Hanumān*)
ഏകം	alone
അവലംബേ	I take refuge in

Glossed Translation (*padamālā*)

I take refuge in (അവലംബേ) Him alone (ഏകം), the good fortune of the Wind-god (അനില-ദിഷ്ടം). He has risen above the arrows of the enemy of *Śambara* (ശംബര-വൈരി-ശര-അതിഗം), and His eyes are large like lotus petals and kind (അംബുജ-ദല-വിപുല-ലോചന-ഉദാരം). His neck is shaped like a conch (കംബു-ഗലം), and His lips glow red like the ***bimba*** fruit (ബിംബ-ജ്വലിത-ഓഷ്ഠം).

Summary (*bhāvārtha*)

The arrows of ***Kāma***, the god of love, who is called the enemy of the demon ***Śambara***, have no power over ***Hanumān***. His eyes are large like lotus petals, and His look is kind. His neck is shaped like a conch, and His lips are red like

the ***bimba*** fruit. He is the good fortune of the Wind-god, and in Him alone I take refuge.

****

ദൂരീകൃതസീതാർതിഃ
പ്രകടീകൃതരാമവൈഭവസ്ഫൂർതിഃ ।
ദാരിതദശമുഖകീർതിഃ
പുരതോ മമ ഭാതു ഹനുമതോ മൂർതിഃ ॥ **4** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

ദൂരീകൃത-സീതാ-ആർതിഃ
പ്രകടീകൃത-രാമ-വൈഭവ-സ്ഫൂർതിഃ ।
ദാരിത-ദശ-മുഖ-കീർതിഃ
പുരതഃ മമ ഭാതു ഹനുമതഃ മൂർതിഃ ॥

Prose Order (*anvaya*)

ദൂരീകൃത-സീതാ-ആർതിഃ പ്രകടീകൃത-രാമ-വൈഭവ-സ്ഫൂർതിഃ ദാരിത-ദശ-മുഖ-കീർതിഃ ഹനുമതഃ മൂർതിഃ മമ പുരതഃ ഭാതു ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
ദൂരീകൃത-സീതാ-ആർതിഃ	which drove away the distress of ***Sītā***
പ്രകടീകൃത-രാമ-വൈഭവ-സ്ഫൂർതിഃ	which made the splendour of ***Rāma***'s glory shine forth
ദാരിത-ദശ-മുഖ-കീർതിഃ	which tore apart the fame of the ten-headed one (***Rāvaṇa***)
ഹനുമതഃ	of ***Hanumān***
മൂർതിഃ	the form
മമ	me

Word	Meaning
പുരതഃ	before
ഭാതു	may it shine

Glossed Translation (*padamālā*)

May the form (മൂർതിഃ) of ***Hanumān*** (ഹനുമതഃ) shine (ഭാതു) before (പുരതഃ) me (മമ), the form that drove away the distress of ***Sītā*** (ദൂരീകൃത-സീതാ-ആർതിഃ), made the splendour of ***Rāma***'s glory shine forth (പ്രകടീകൃത-രാമ-വൈഭവ-സ്ഫൂർതിഃ), and tore apart the fame of the ten-headed ***Rāvaṇa*** (ദാരിത-ദശ-മുഖ-കീർതിഃ).

Summary (*bhāvārtha*)

May that form of ***Hanumān*** which ended the sorrow of ***Sītā***, made the glory of ***Śrī Rāma*** shine forth and destroyed the fame of the ten-headed ***Rāvaṇa*** appear before me.

****

വാനരനികരാധ്യക്ഷം

ദാനവകുലകുമുദരവികരസദൃക്ഷം ।

ദീനജനാവനദീക്ഷം

പവനതപഃപാകപുഞ്ജമദ്രാക്ഷം ॥ **5** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

വാനര-നികര-അധ്യക്ഷം

ദാനവ-കുല-കുമുദ-രവി-കര-സദൃക്ഷം ।

ദീന-ജന-അവന-ദീക്ഷം

പവന-തപഃ-പാക-പുഞ്ജം അദ്രാക്ഷം ॥

Prose Order (*anvaya*)

(അഹം) വാനര-നികര-അധ്യക്ഷം ദാനവ-കുല-കുമുദ-രവി-കര-സദൃക്ഷം ദീന-ജന-അവന-ദീക്ഷം പവന-തപഃ-പാക-പുഞ്ജം അദ്രാക്ഷം ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
(അഹം)	I (implied)
വാനര-നികര-അധ്യക്ഷം	the leader of the hosts of monkeys
ദാനവ-കുല-കുമുദ-രവി-കര-സദൃക്ഷം	who is like the rays of the sun to the night-lilies of the race of ***dānava***s
ദീന-ജന-അവന-ദീക്ഷം	who has vowed to protect the helpless
പവന-തപഃ-പാക-പുഞ്ജം	the ripened harvest of the Wind-god's penance (***Hanumān***)
അദ്രാക്ഷം	have seen

Glossed Translation (*padamālā*)

I (അഹം) have seen (അദ്രാക്ഷം) the leader of the hosts of monkeys (വാനര-നികര-അധ്യക്ഷം). He is like the rays of the sun to the night-lilies of the race of ***dānava***s (ദാനവ-കുല-കുമുദ-രവി-കര-സദൃക്ഷം), He has vowed to protect the helpless (ദീന-ജന-അവന-ദീക്ഷം), and He is the ripened harvest of the Wind-god's penance (പവന-തപഃ-പാക-പുഞ്ജം).

Summary (*bhāvārtha*)

I have seen Him: ***Hanumān***, the leader of the hosts of monkeys. As night-lilies close when the rays of the sun fall on them, the race of the ***dānava***s withers before Him. He has vowed to protect the helpless, and He is the ripened harvest of the penance of the Wind-god.

Notes (*ṭippaṇī*)

The five gems trace the poet's way to ***Hanumān***, step by step. In the first verse, he meditates on Him (***bhāvayē***). In the second, he sets his hope on Him (***āśāsē***), and in the third, he takes refuge in Him alone (***avalambē***). In the fourth, he prays that His form may appear before him (***bhātu***). In this verse, the prayer comes true: "I have seen Him" (***adrākṣam***).

****

ഏതത് പവനസുതസ്യ സ്തോത്രം
യഃ പഠതി പഞ്ചരത്നാഖ്യം ।
ചിരമിഹ നിഖിലാൻ ഭോഗാൻ
ഭുക്ത്വാ ശ്രീരാമഭക്തിഭാഗ് ഭവതി ॥ **6** ॥

Word Separation (*padacchēda*)

ഏതത് പവന-സുതസ്യ സ്തോത്രം
യഃ പഠതി പഞ്ച-രത്ന-ആഖ്യം ।
ചിരം ഇഹ നിഖിലാൻ ഭോഗാൻ
ഭുക്ത്വാ ശ്രീ-രാമ-ഭക്തി-ഭാക് ഭവതി ॥

Prose Order (*anvaya*)

യഃ പവന-സുതസ്യ പഞ്ച-രത്ന-ആഖ്യം ഏതത് സ്തോത്രം പഠതി, (സഃ) ഇഹ ചിരം നിഖിലാൻ ഭോഗാൻ ഭുക്ത്വാ ശ്രീ-രാമ-ഭക്തി-ഭാക് ഭവതി ।

Word-by-Word Meaning (*padārtha*)

Word	Meaning
യഃ	whoever
പവന-സുതസ്യ	of the son of the Wind-god
പഞ്ച-രത്ന-ആഖ്യം	called the Five Gems (*Pañcaratna*)
ഏതത്	this

Word	Meaning
സ്തോത്രം	*stōtra*
പഠതി	recites
(സഃ)	he (implied)
ഇഹ	here (in this world)
ചിരം	for a long time
നിഖിലാൻ	all
ഭോഗാൻ	the good things of life
ഭുക്ത്വാ	having enjoyed
ശ്രീ-രാമ-ഭക്തി-ഭാക്	one who is blessed with devotion to *Śrī Rāma*
ഭവതി	becomes

Glossed Translation (*padamālā*)

Whoever (യഃ) recites (പഠതി) this (ഏതത്) ***stōtra*** (സ്തോത്രം) of the son of the Wind-god (പവന-സുതസ്യ), called the Five Gems (പഞ്ച-രത്ന-ആഖ്യം), enjoys (ഭുക്ത്വാ) all (നിഖിലാൻ) the good things of life (ഭോഗാൻ) here (ഇഹ) for a long time (ചിരം), and he (സഃ) becomes (ഭവതി) one who is blessed with devotion to *Śrī Rāma* (ശ്രീ-രാമ-ഭക്തി-ഭാക്).

Summary (*bhāvārtha*)

Whoever recites this ***stōtra*** of five gems (***Pañcaratna***) on the son of the Wind-god enjoys all the good things of this world for a long time and is blessed with devotion to *Śrī Rāma*.

****

॥ ഇതി ശ്രീമദാദ്യശങ്കരാചാർയകൃതം പവനസുതപഞ്ചരത്നം ॥

References (*ādhāragranthāḥ*)

1. *Kalyāṇa, Śrī Hanumāna-aṅka*, Gita Press, Gorakhpur.
2. Vaidya S. V. Rādhākṛṣṇa Śāstrī, *Śrī Hanumatstutimañjarī*, Mahaperiyaval Trust, Bangalore, 2010.